

Amsterdam Studies

The Truth, the Whole Truth, and nothing but the Truth

Amsterdam Studies is a multi-lingual Internet forum for analyses on political, economic and cultural developments in Europe.

ISSN 1873-3042

Editor-in-chief: László Marác

Internet: www.federatio.org/amsterdamstudies.html

Email: lkmaracz@orange.nl

Michiel Klinkhamer: Populizmus és populisták

Issue #28.

28 May 2007

Talán nincs is ember ma Magyarországon, aki ne vette volna észre, hogy az elmúlt hetekben mennyit változott a balliberális politikusok, politológusok és publicisták szóhasználata. Enyhülésről és mérsékeltségről természetesen szó sincs. Csupán annyi változott, hogy a szélsőjobboldalozás és a nacionalistázás helyett egy újabb fogalom, a populizmus kezd előretörni, és tért hódítani a közbeszédben. Hogy a kifejezés használata honnét ered és hova vezethet, arról Michiel Klinkhamer holland ruszológussal beszélgettünk.

–Magyarországon a kormánypártok néhány hete feltűnő gyakorisággal használják a „populizmus” és a „populista” kifejezéseket. Honnan került a közbeszédbe ez a kifejezés?

–Az Egyesült Államokban az 1890-es években alakult People’s Party óta több „populista párt” is létezett, melyek tulajdonképpen a több millió gazda hátrányos szociális helyzete ellen harcoltak. A fogalom használata talán ebben a kontextusban volt a legjogosabb.

A „populizmus” kifejezés eredetéről és jelentéséről sokat lehetne beszélni, elmélkedni, ennek azonban nem sok értelme volna, mivel ezt a szót ma már eredeti jelentésétől erősen eltérő értelemben használják, s az utóbbi években már tisztán politikai, sőt propagandista szerepet játszik. A módszer egyszerű: ha a nép akaratának megnyilvánulása egybeesik a baloldali ideológiával, akkor „éljen a demokrácia”, ha viszont eltér tőle, akkor rögtön populizmusról van szó, s egyszerűen lepopulistázzák azt, aki a nép akaratát megfogalmazza. Ennek hátterében egyrészt az áll, hogy a baloldal sohasem emancipálta magát a marxizmustól, illetve attól, a parasztok és gazdák iránt táplált gyűlöletől, ami a marxizmushoz kapcsolódik, s amely a 20. század során parasztok tömeges, sokmillió elpusztításába torkollott. Másrészt a szociális kérdések elitista megközelítése egyre inkább ellentétbe kerül a fokozatosan öntudatra ébredő tömegekkel.

–Az ön megítélése szerint mivel magyarázható, hogy a baloldal nemcsak irányítani akarja a közbeszédet, de gyakorlatilag meg is írja annak szótárát?

–A baloldal – mint minden elit – retteg attól, hogy megszűnik a befolyása, és fellázad a nép. A szocializmus egyik sajátossága, hogy így vagy úgy, de burzsoák, burzsoá emberek elképzelései alapján jött létre. A szocializmusnak szinte minden egyes „alapítója” burzsoá származású, s burzsoá gondolkodású volt, akiknek semmiféle személyes tapasztalatai nem voltak a munkáséletéről. A szocializmus a 19. századi burzsoázia hagyatéka a munkások számára, de – és ez nagyon fontos – egyáltalán nem a munkások (szavazók) igazi, mélyebb szükségletei hívták életre. Ráadásul, a Francia Forradalom óta a testvériség – amely eredetileg egy evangéliumi érték és annak nyomán él az emberek lelkében – testesülni akar a társadalmi struktúrákban, folyamatokban. Csakhogy a szocializmus úgy viszonyul a testvériséghez, mint a rák az egészséges organizmushoz. A szociális szervezetet ettől a ráktól úgy lehet gyógyítani, hogy egyrészt küzdelmet folytatunk a kór elpusztítása érdekében, másrészt elősegítjük a szervezet egészséges fejlődését.

–Ön ruszológiával foglalkozik, így talán nem véletlen, hogy a populizmustól máris eljutottunk a szocializmushoz...

–Elnézést kérek, ha túlzott részletességgel térek ki a szocializmusra, de a populizmus fogalmat nem lehet megérteni anélkül, hogy ne koncentrálnánk azokra a jelenségekre, amikre használják. Emellett az is lényeges, hogy tisztázzuk és megértsük azok ideológiai hátterét, akik szájából ez a szó elhangzik.

–A populizmus szó azonban Nyugat-Európában is nagy népszerűségnek örvend. Mi ennek az oka?

–Nyugat-Európában, különösen Pim Fortuyn csírájában elfojtott „rendszerváltása” (2002) és a francia választók lázadás óta (2002) egyre nagyobb ütemben folyik a populistázás. Kiderült, hogy a „választók” elégedetlenségét sem mézes madzaggal, sem korbáccsal nem lehet elnyomni, sőt, maradandó és egyre mélyülő szakadék keletkezett az egyre szélesebb rétegek és az egyre bizalmatlanabb elit között. Egy tartós politikai és szociális válság kibontakozásának vagyunk tanúi. Ennek legfrissebb tünetét október elején láthattuk, amikor annak ellenére, hogy az uniós tagállamok lakóinak túlnyomó többsége kristálytiszta a politikusok tudtára adta, hogy nem támogatja Törökország uniós felvételét, az állam- és kormányfők szemrebbenés nélkül a csatlakozás előkészítésének folytatása mellett döntöttek.

–A baloldali politikusok mindennek ellenére előszeretettel beszélnek populizmusról, s gyakran nem is eredménytelenül.

–Néhány évvel azt követően, hogy a nyugat-európai baloldali médiagépezet bevezette, és terjeszteni kezdte a „populizmus” kifejezést, a lakosság egy részével sikerült elfogadtatniuk a fogalom újfajta értelmezését, s a „populizmus” szó végtelen számú és rettenetesen erőszakos ismételtetése váltotta fel az igazság keresését. A jobboldal pedig nem védekezett ez ellen – ahogy korábban sem védekezett soha az agyafúrt baloldali lejáratási kampányok ellen.

–Ön mivel magyarázza a jobboldaliak passzivitását?

–Nyugat-Európában a második világháború óta létezik – sőt elvileg már azelőtt is létezett – egy bizonyos íratlan szerződés a jobboldal és a baloldal „kemény magjai” között: a befolyási övezetek egyfajta felosztásáról. A szellemi életben a baloldal megkaparintotta az egyház korábbi befolyását. A médiában, az oktatásban, egyetemeken, könyvkiadásban, művelődési alapítványban stb. szintén baloldali hegemonia uralkodik, amit állami támogatással tartanak fenn, még akkor is, ha a nép

többsége jobboldali kormányt választ. A gazdasági szférában pedig a nagy, befolyásosabb cégek törvénytelen áregyezményekkel olyannyira kézben tartják a fontos piacokat, hogy „szabad” piacról ma már aligha beszélhetünk.

Hollandiában például az építőiparban, az egészségbiztosításban és számos más kulcsterületen gyakorlatilag kartellek léteznek. Ezek a cégek olyan áron kapnak megbízásokat az államtól, ami sokkal magasabb annál, mint amihez valódi verseny útján juthatnának. Tavaly a holland kartellelles intézmény (NMA) bevallotta, hogy a holland állam – az adófizetők pénzéből –, több milliárddal fizetett túl bizonyos szerződéseket. Több milliárddal! És bevallották, hogy az építőipar nem élné túl, ha ki kellene fizetnie a törvényben megszabott pénzbüntetést. Egészségbiztosításért szintén sokkal többet fizetünk, mint kellene. De egyelőre mindez olyan szinten történik, ahol a demokrácia még nem tört elő.

S ahogy évtizedek óta „túlfizetünk” számos terméket és szolgáltatást, ugyanúgy járunk hozzá ahhoz is, hogy adónkból fenntartsuk a mesterséges baloldali fölényt a szellemi életben. Így aztán évtizedek óta kénytelenek vagyunk együtt élni azzal a közbeszéddel, amit a baloldal vezetett be, s amely által olykor létrehoz és terjeszt egyes fogalmakat, hogy azokon keresztül lássuk a világot – olykor pedig eltöröl bizonyosakat, amiken keresztül addig láttuk. A különböző fogalmak szerepe az, hogy rendezze azt a sok-sok – és gyakran zavaró – információt, ami a modern világban élő embert ostromolja. A fogalmak a szellemi élet termelőeszközei, melyeknek van ideológiai potenciálja, s melyeknek a kultúrára gyakorolt befolyását nem szabad alábecsülni. A populizmus csak az egyik példa ebből, a baloldal által szerkesztett fogalomrendszerből. Egy másik például a „neoliberalizmus”.

–A neoliberalizmus szó használatát sem tartja indokoltnak?

–Ha a politológusok többsége nem baloldali, hanem jobboldali lenne, nagy valószínűséggel „neoszocializmusról” beszélnének. A neoliberalizmus fogalma teljesen alkalmatlan a rendszer után kialakult helyzet jellemzésére. A piacok például egyáltalán nem „szabadok” az állami vagy kartellszerű beavatkozástól, gazdasági vonatkozásban sokkal indokoltabb volna „kooperatizmusról” beszélni. És persze a szellemi élet sem „szabad”, mivel azt a baloldal szögesdróttal és tűzparancssal őrzött gondolatköre tartja fogva.

Különösen Magyarországon nem célszerű „neoliberalizmusról” beszélni, hanem inkább „neototalitarizmus” vagy „poszttotalitarizmus” kifejezéseket volna indokoltabb használni helyette. Egy poszttotalitarista társadalomban a mérsékeltégek át gondolt és őszinte megnyilvánulásai mindenképpen marginálisnak, sőt szélsőségesnek bizonyulnak.

Észak-Koreában például, ahol a szélsőség vált „normálissá”, azonnal megbüntetik a mérsékeltéget. Ha az állami újság azt írja, hogy Kim Jung Il Ragyogó Nap – miután elhatározta, hogy tökéletesíti emlékezőtehetségét – fejből megtanulta minden észak-koreai dolgozó telefonszámát, senki sem vonja kétségbe. S ha akadna újságíró, aki ezt megtenné, és úgy érvelne, hogy az emberi emlékezet nem képes több millió szám rögzítésére, azt minden bizonnyal azonnal szélsőségesnek állítanának be. Magyarországon persze messze nem ilyen súlyos a helyzet, de a probléma gyökere ugyanaz, s ezért mérlegelni kellene, hogy milyen eszközökkel lehet és kell kimászni a totalitarizmusból, és hogyan lehetséges helyre állítani a normalitást.

–Ön szerint miért nem került eddig erre sor?

–Míg Nyugat-Európában a túlreprezentáltságnak egyfajta negatív egyensúlya alakult ki, a totalitarista közelmúltból oly nehezen kilábaló Magyarországon alapvetően más a helyzet. Mind a szellemi, mind a gazdasági életben érezhető a régi nomenklatura hegemoniája. A piramist képező személyeknek természetesen meg lehet bocsátani, fennáll azonban a veszély, hogy miután kihalnak, mások fogják őket helyettesíteni, és a kapcsolatrendszer, ez a klánbeli érdekszövetség állandósulni fog e poszttotalitarista ország társadalmában.

Hogy mindez megtörténhet, annak elsősorban az az oka, hogy a magyar jobboldal rendkívüli gyávaságot mutat mind a populistázással, mind a többi ideológiai váddal szemben. Az MDF, majd később a Fidesz a nyugat-európai jobboldali partok visszafogott médiastratégiáját és imázsát akarta átvenni, és úgy gondolta, hogy ez a nyugati modell Magyarországon, teljesen más történelmi körülmények között is érvényesíthető. Ez pedig súlyos hiba volt. Ha ugyanis nem támadjuk eléggé az ellenfél leninista lejárattási technikáját, akkor növeljük sebezhetőségünket olyan perverz és agresszív jelszavak által, mint például, hogy „állítsuk meg a Fidesz hazugsággárát”. A patológikus hazudozók gyakran vádolják azzal a másikat, amit ők maguk tesznek, vagy terveznek. Sztálin például a harmincas években azzal vádolta a nyugati országokat, hogy a hitleri Németországot és a Szovjetuniót egymás ellen uszítják, míg ő maga már a húszas évek óta azon töprengett, hogyan tudna a fasiszta Németország és a „kapitalista” országok közt a lehető legpusztítóbb háborút kirobbantatni, amely végén a Szovjetunió győztesként léphetne be. A „hazugsággár” esetében is pont az ellenkezője igaz annak, amit el akarnak hitetni az emberekkel, hiszen – ezen a metaforán belül maradván – a baloldal és a baloldali médiagépezet sokkal jobban megfelel a „hazugsággár” definíciójának, mint a Fidesz.

–De mondok egy másik példát is. Orbán Vikort gyakran vetik össze Berlusconi-val is, jóllehet, Orbánnak nincs pénze arra, hogy megvesztegessen pártfunkcionáriusokat. Ráadásul Magyarországon a baloldalnak összehasonlíthatatlanul nagyobb a befolyása a médiára, mint a Fidesznek. Márpedig ha valakit ilyen hazugsággal támadnak, akkor szabad felbőszülni, szabad kinevetni az ellenfelet, de tilos visszafogottnak és nyugodtnak maradni.

–Berlusconival kapcsolatban egyébként európai szinten is meglehetősen megtévesztő módon viselkednek. Természetesen nem kívánatos, hogy egy politikusnak akkora befolyása legyen a médiára, mint neki – ez az irányelv azonban minden politikusra érvényes, baloldaliakra is. Olaszország az egyetlen ország az EU-n belül, ahol a jobboldalnak tartja kézben a főbb televízió csatornákat. Minden más tagállamban az ellenkező baj honol: a baloldal uralja mind a sajtót, mind a televíziót.

–A 2002-es parlamenti választások előtt a baloldali propagandagépezet győzelemre vitte az SZDSZ és az MSZP hajóját. A következő választásokhoz közeledve sokak számára aggodalomra ad okot, hogy ugyanez ugyanígy megismétlődhet. Lát valami kiutat?

–A magyar nép nagy része sajnos még mindig fogékony a leninista agitprop-ra. 1956-ban ez nem így volt. A forradalom leverése és megtorlása után azonban elkezdődött egy újabb, és lényegesen tartósabb következménnyel járó folyamat: a megvesztegetés. A kádári diktatúra az életszínvonal emelésével próbálta megbékíteni a lakosságot, s valamilyen perverz hálából, – mint a stewardess, aki a repülőgép elterítése után beleszeret a terroristába –, sokan úgy kezdték érezni, hogy mindez Kádárnak köszönhető. Ami óriási tévedés volt, hiszen ez egyes egyedül, kizárólag az 56-osoknak volt köszönhető. Senki másnak. Ők adták jelét ugyanis annak, hogy a magyar nép tűrőképességének bizony vannak határai. A kádári rezsim pedig, rettegve egy újabb felkeléstől, emelte az életszínvonalat. Nem demokratikus okokból vagy együttérzésből, hanem félelemből. Sir John Harrington 17. századi angol tudós egyik epigrammájában egészen pontosan körülírta azt a mechanizmust, amivel a nép a bitorló iránt viselkedik. Ez Kádarrá és a kádárizmusra is tökéletesen érvényes: „Az árulás soha sem hoz gyümölcsöt. Hogy miért? Mert ha hoz, senki sem meri többé árulásnak nevezni.”

Fizikai értelemben a berlini fal már mindenhol összedőlt a világon. Éppen ideje, hogy a szellemi életben is átvágják a szögesdrótot, lefegyverezzék a határőröket és felrobbantsák a hamis „antifasiszta” védőfalat. Ha megteszik, ugyanúgy, ahogy a berlini fal lerombolása után történt, nem a fasiszmus fog bejönni, hanem a szabadság friss szele. A gazdasági életben el kell kerülni a kartellozódást, és le kell szerelni a már létezőket, amihez egy kemény antikartellista felügyelő intézményre volna szükség.

Totalitarizmusról lehetetlen beszélni anélkül, hogy ne említsük meg az 1956-os forradalmat. Ez a forradalom ugyanis egy nagyon lényeges kísérlet volt: az egyensúly helyreállítására. Ez volt a 20. század egyetlen olyan forradalma, amelyben a mérsékelttség „robbant ki”. Az 56-os forradalom megmentette a magyar nemzetet. Ma helyre kell állítani az ország egyensúlyát és be kell fejezni a forradalmat: szabadságot a szellemi életben, egyenlőséget a törvények előtt, szolidaritást a gyengék iránt. S mindezt mérsékeltten, méltóságosan és bátran.

Michiel Klinkhamer holland ruszológus kutatóként és publicistaként dolgozik Amszterdamban. Cikkei holland és német lapokban jelennek meg. Saját fordítóirodát működtet. Anyanyelvén kívül orosz, angol, francia, német, magyar, spanyol és olasz nyelven fordít. Politológusként mindenekelőtt a kommunizmus történetével foglalkozik. Kitűnő magyar nyelvtudása és Magyarország iránti érdeklődése még a nyolcvanas évek végére nyúlik vissza, amikor egy éven keresztül az ELTE történelem szakán tanult Budapesten. Marcel van Hamersvelddel közösen írt könyve, a Könyörtelen messianizmus magyar nyelven is olvasható (Kairosz 1998.).

[Megjelent 2005-ben a *Magyar Nemzetben*. – Amsterdam Studies Szerk.]